

Skolelevers drogvanor 2015

Östersunds kommun

Dnr: RS/156/2016

Ansvarig: Lars Eriksson, Utvecklingsenheten, Region Jämtland Härjedalen

Databearbetning och författare av rapport:

Anna Werme, Utvecklingsenheten, Region Jämtland Härjedalen

Foto framsidan: Jabiru/Mostphotos

Innehåll

INLEDNING	4
Syfte och metod	4
Undersökningens upplägg och genomförande	5
RESULTAT	5
Tobak	6
Rökning och snusning	6
Vill sluta med tobak	7
Vattenpipa och e-cigarettor	7
Alkohol	8
Alkoholkonsumenter och alkoholmängd	8
Intensiv-, hög- och riskkonsumenter	10
Anskaffning av alkohol	11
Konsekvenser av alkoholbruk	12
Narkotika, sniffning/boffning, läkemedel, dopning och spel	12
Narkotika	12
Sniffning/boffning, läkemedel och dopning	14
Spel om pengar	15
Debutålder och tillgänglighet	15
Riskuppfattning och attityder	17
Elevernas riskuppfattning	17
Elevernas uppfattning om föräldrars/vårdnadshavares attityder	19
Samband och riskfaktorer – i länet	20
SAMMANFATTANDE DISKUSSION	24
REFERENSER	26
BILAGA 1	27
Analys, tolkning och begränsningar	27

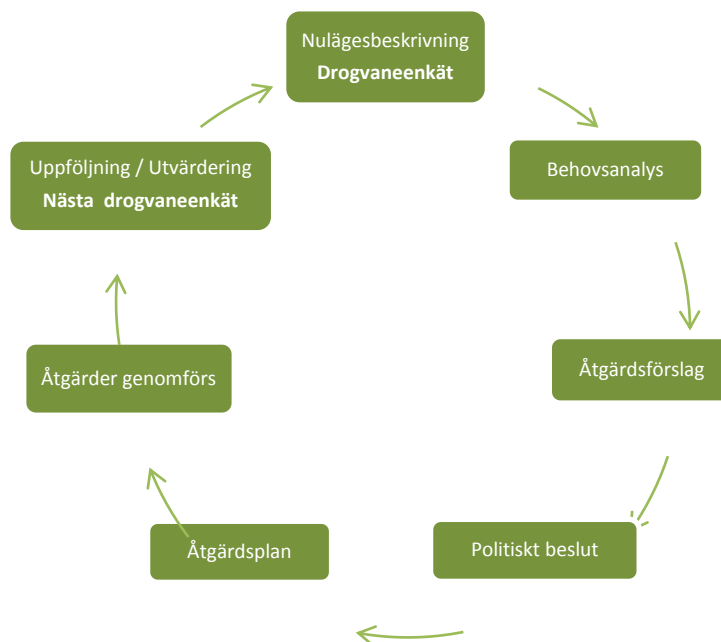
Inledning

Rapporten baseras på resultat från enkätundersökningen *Skolelevers drogvanor 2015* och redovisar ett nuläge samt förändring över tid av drogvanor i årskurs 9 samt år 2 på gymnasiet i Östersunds kommun. Rapporten bidrar även med en sammanfattande diskussion med förslag på prioriterade områden för fortsatt drogförebyggande arbete.

Syfte och metod

Syftet med rapporten är att fungera som ett underlag för politiker och tjänstemän på kommunal och regional nivå, men även inom förenings- och näringsliv. Vidare är syftet att:

- ge en nulägesbild av drogvanesituationen samt belysa utvecklingen över tid i årskurs 9 och år 2 på gymnasiet i Östersunds kommun
- ge underlag för prioriteringar och beslut gällande förebyggande åtgärder inom ANDT-området samt ett underlag för uppföljning i det förebyggande och främjande arbete som bedrivs
- belysa skillnader mellan olika grupper och långsiktigt bidra till ett underlag som främjar en jämlik hälsa

Figur 1. Arbetsprocess där drogvanundersökningen utgör en viktig del i form av kartläggning av nuläget samt som verktyg vid uppföljning och utvärdering.

Undersökningens upplägg och genomförande

Enkäten *Skolelevers drogvapor* genomförs varje år av Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN) på ett riksrepresentativt urval i årskurs 9 samt gymnasiet andra år. Jämtland Härjedalen genomförde år 2008 och år 2012 en totalundersökning, det vill säga enkäten skickades ut till alla elever i nämnda årskurser, för att få ett representativt resultat även på läns- och kommunnivå. I undersökningen år 2015, som denna rapport avser, gjordes ett utökat urval i länets kommuner med undantag av Ragunda kommun samt av gymnasiet i Härjedalens kommun. Ett utökat urval i undersökningen planeras fortsatt vart tredje år.

Svarsfrekvensen i länet var 95 procent i årskurs 9 och 90 procent i gymnasiet år 2. Tabellen nedan visar antalet bearbetade enkäter i undersökningen år 2015 i Östersunds kommun.¹

Tabell A. Antalet bearbetade enkäter år 2015 för respektive årskurs i Östersunds kommun.

	Årskurs 9	Gymnasiet år 2	
Pojkar	245	348	
Flickor	252	346	
Totalt	498	694	

Enkäten² innehåller 70 frågor som rör tobak, alkohol, sniffning, narkotika, läkemedel, spel om pengar samt frågor om skola, fritid och familj. Den besvarades under vecka 11-14 år 2015 och deltagandet var frivilligt. Eleverna besvarade enkäten i klassrummen under skrivningsliknande förhållanden och för att deras anonymitet skulle vara skyddad fick de själva stoppa formuläret i ett omärkt kuvert som de sedan klistrade igen.

För mer information angående analys, tolkning och begränsningar, se Bilaga 1.

Resultat

I detta avsnitt presenteras resultat från 2015 års undersökning i Östersunds kommun. Resultaten är indelade i teman utifrån olika droger, debut och tillgänglighet samt riskuppfattning och attityder. De skillnader som är statistiskt säkerställda (signifikanta) markeras med en asterisk (*).

¹ En elev i årskurs 9 valde att inte ange något svar på frågan 'Är du pojke eller flicka?' och därför är totala antalet elever fler än antalet pojkar och flickor tillsammans.

² Enkäten går att finna i sin helhet på www.can.se

Tobak

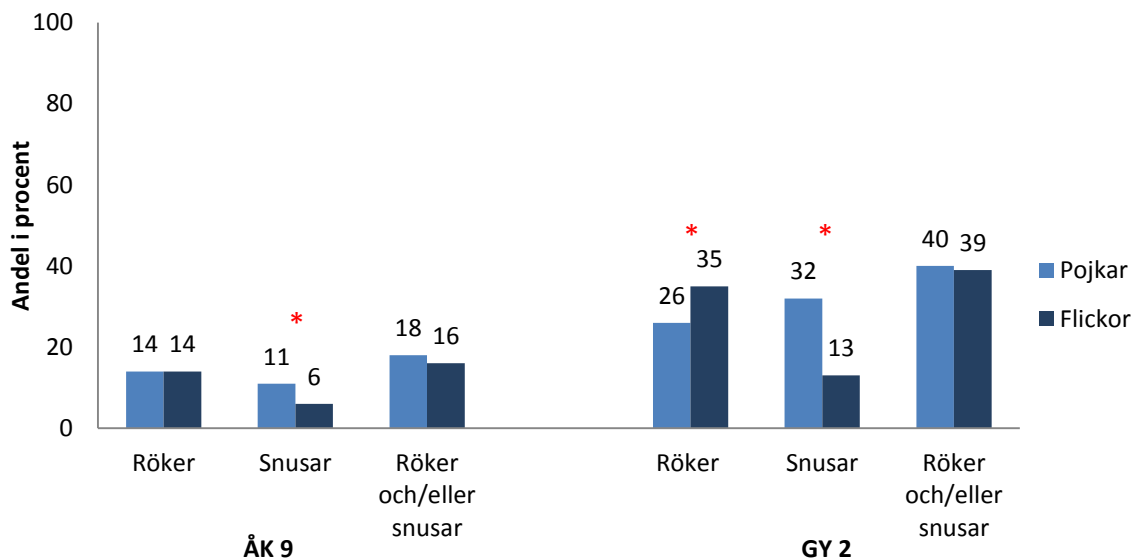
Rökning och snusning

I denna undersökning definieras rökare som de elever som uppgett att de *har rökt under de senaste 12 månaderna och att de fortfarande röker* (innefattar *varje dag, nästan varje dag, bara på fest samt bara ibland*). Andelen rökare är oförändrad i båda årskurserna sedan mätningen år 2012. Dock finns en skillnad i år 2 på gymnasiet där flickor i högre utsträckning än pojkar uppger att de röker.

Snusare definieras som de elever som har uppgett att de *har snusat under de senaste 12 månaderna och att de fortfarande snusar* (innefattar *varje dag, nästan varje dag, bara på fest samt bara ibland*). Andelen snusare i Östersunds kommun är något lägre än i länet i stort. Dock finns en skillnad mellan pojkar och flickor i kommunen där pojkar snusar i högre utsträckning än flickor och detta gäller för båda årskurserna. Andelen flickor i år 2 på gymnasiet som snusar har minskat kraftigt sedan mätningen år 2012, från 21 procent till 13 procent.

Sett till den totala tobakskonsumtionen uppger 17 procent av eleverna i årskurs 9 och 40 procent i år 2 på gymnasiet att de *har rökt och/eller snusat under de senaste 12 månaderna och fortfarande använder tobak*.

Tobak

Figur 2. Andel (%) som röker, snusar samt röker och/eller snusar. Årskurs 9 samt gymnasiet år 2. Uppdelat efter kön.

Andelen elever i årskurs 9 som röker *varje dag/nästan varje dag* är 4 procent och i gymnasiet år 2 är motsvarande andel 9 procent. Största andelen rökare utgörs därmed av de elever som röker sällan (*bara vid fest/barra ibland*). I årskurs 9 är denna andel 9 procent och i gymnasiet 21 procent.

Andelen elever i årskurs 9 som snusar *varje/nästan varje dag* är 4 procent och är därmed lägre än i länet i stort. Motsvarande andel i gymnasiet år 2 är 14 procent. I båda årskurserna uppger pojkar i högre utsträckning än flickor att de snusar *varje/nästan varje dag*.

Andelen som uppger att de använder tobak (röker och/eller snusar) *varje/nästan varje dag* är 8 procent i årskurs 9 och 20 procent i gymnasiet år 2. I båda årskurserna finns en skillnad mellan pojkar och flickor, där pojkar uppger en mer frekvent tobaksanvändning än vad flickor gör.

Vanligaste sättet för elever i årskurs 9 i länet att få tag på tobak är *från kompisar* eller *från annan person*. Elever i år 2 på gymnasiet får tag på tobak främst *från kompisar* eller *köper själva*.

Vill sluta med tobak

I enkäten ställs även frågan om eleverna vill sluta med tobak³ och av dem som röker i årskurs 9 vill 14 procent (10 personer) sluta röka samt 41 procent (28 personer) sluta i framtiden. Motsvarande andelar i andra året på gymnasiet är 22 procent (47 personer) samt 34 procent (72 personer).

Bland de elever som snusar i årskurs 9 vill 14 procent (6 personer) sluta snusa samt 27 procent (12 personer) sluta i framtiden. I gymnasiet år 2 vill 14 procent (22 personer) av snusarna sluta samt 23 procent (36 personer) sluta i framtiden. I år 2 på gymnasiet uppger flickor i högre utsträckning än pojkar att de vill sluta med tobak.

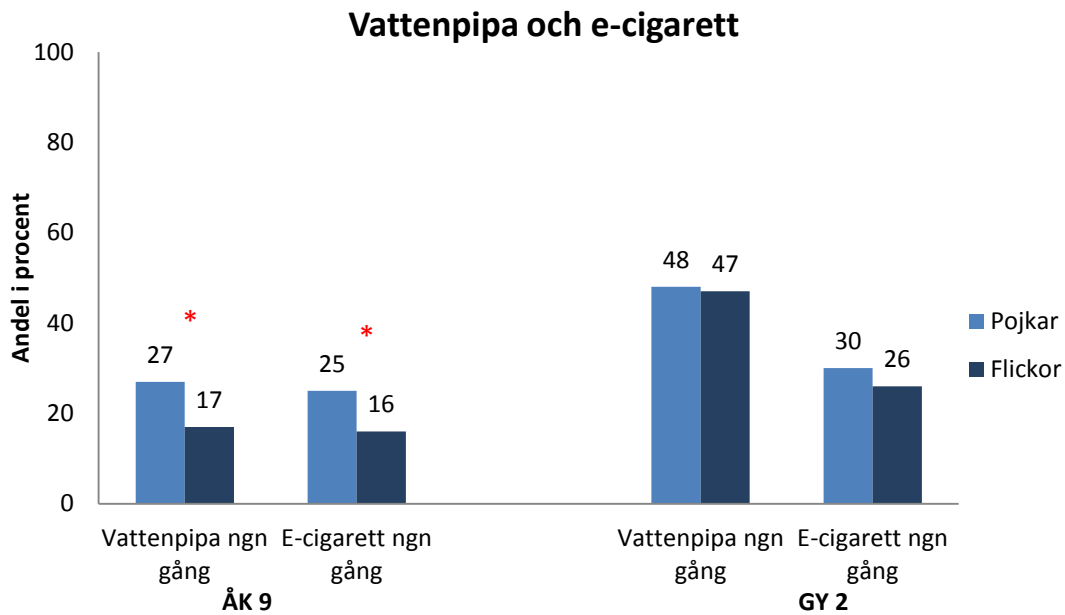
Vattenpipa och e-cigarett

Bland niondeklassarna är andelen som *har rökt vattenpipa någon gång* 22 procent. Pojkar i årskurs 9 uppger i högre utsträckning än flickor i samma årskurs att de har rökt vattenpipa och andelen flickor som uppger detta har minskat sedan mätningen år 2012. I gymnasiet år 2 svarar närmare hälften av eleverna att de har rökt vattenpipa någon gång.

Sedan år 2014 finns frågan om eleverna *har använt e-cigarett⁴ någon gång* med i enkätformuläret. I årskurs 9 uppger även här pojkar i högre utsträckning än flickor att de har använt e-cigarett. I andra året på gymnasiet finns ingen säkerställd skillnad mellan pojkar och flickor.

³ Dessa frågor har dock ett stort bortfall vilket bör beaktas.

⁴ En e-cigarett (elektronisk cigarett) liknar ofta en vanlig cigarett, men även andra utformningar finns. E-cigaretten innehåller inte tobak utan en vätska med olika smakämnen och kemikalier, däribland vanligen nikotin (Tobaksfakta, 2015)

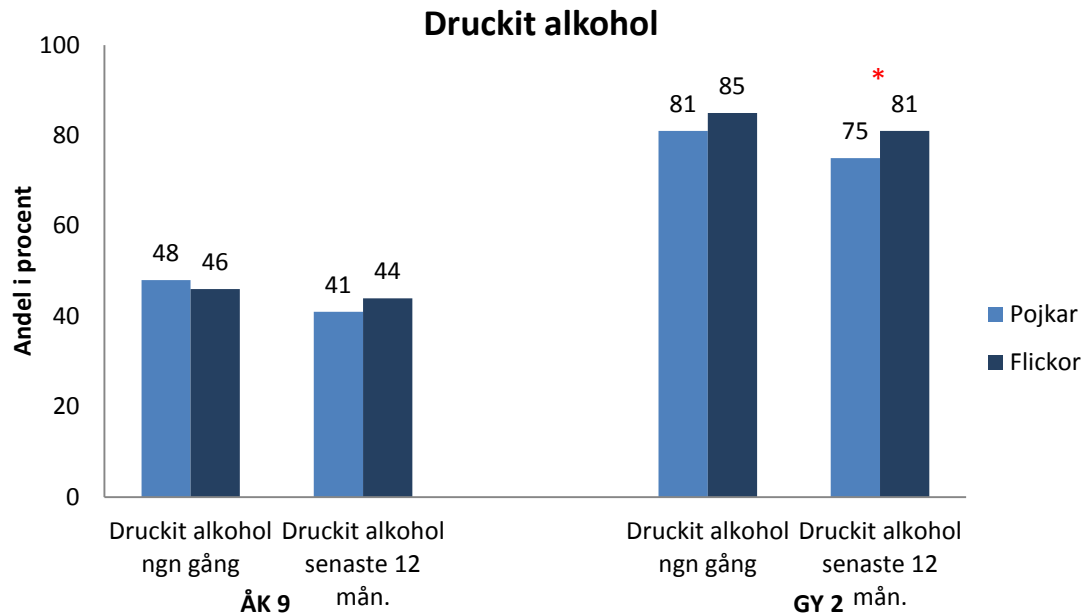

Figur 3. Andel (%) som har rökt vattenpipa någon gång samt andel som har använt e-cigarett någon gång. Årskurs 9 samt gymnasiet år 2. Uppdelat efter kön.

Alkohol

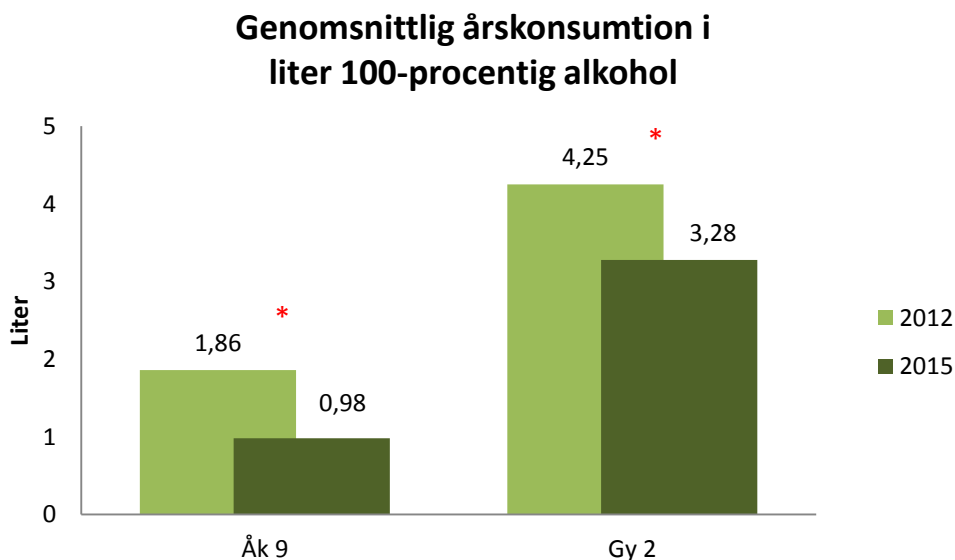
Alkoholkonsumenter och alkoholmängd

Andelen elever som uppger att de har *druckit alkohol någon gång* har minskat kraftigt i årskurs 9 från 59 procent år 2012 till 47 procent år 2015. Även i andra året på gymnasiet finns en tendens till minskning av andelen elever som har druckit någon gång, men minskningen är inte säkerställd. I undersökningen definieras *alkoholkonsumenter* som de elever som uppger att de har *druckit alkohol under de senaste 12 månaderna*. Denna andel har i årskurs 9 sjunkit från 53 procent år 2012 till 43 procent år 2015. Även i år 2 på gymnasiet har andelen alkoholkonsumenter sjunkit, från 82 procent till 78 procent, under samma period. I denna årskurs uppger flickor i högre utsträckning än pojkar att de har druckit alkohol under det senaste året.

Figur 4. Andelen (%) som druckit alkohol någon gång samt andelen som druckit alkohol under de senaste 12 månaderna. Årskurs 9 samt gymnasiet år 2. Uppdelat efter kön.

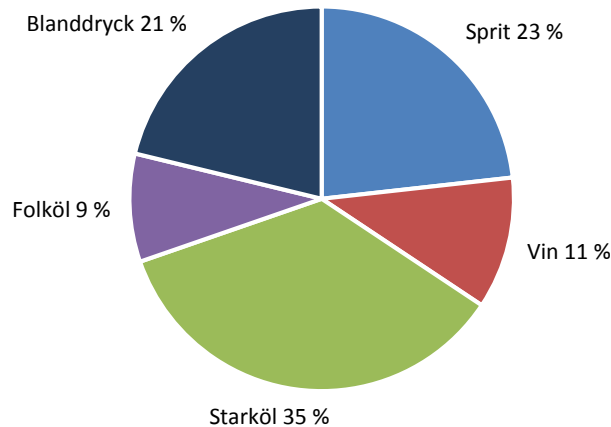
Förutom att andelen alkoholkonsumenter har sjunkit sedan senaste mätningen har även den genomsnittliga årliga alkoholkonsumtionen minskat. Konsumtionen är lägre i årskurs 9 än i år 2 på gymnasiet. I den senare årskursen uppger pojkar en signifikant högre konsumtion än flickor.

Figur 5. Förändring av genomsnittlig årskonsumtion i antal liter 100-procentig alkohol. Uppdelat efter årskurs.

Den totala årskonsumtionen för år 2015 presenteras i figuren fördelad på olika dryckestyper (folköl, starköl, vin, sprit och blanddryck⁵), för båda årskurserna sammanslagna.

Fördelning av dryckestyp

Figur 6. Den genomsnittliga årskonsumtionen fördelat på typ av dryck. Båda årskurserna sammanslagna.

I årskurs 9 har andelen elever som uppger att de *har druckit hembränt senaste 12 månaderna* sjunkit. Andelen bland flickor har minskat avsevärt från 17 procent år 2012 till 6 procent år 2015. I år 2 på gymnasiet syns ingen skillnad från tidigare mätning och totalt uppger 23 procent att de har druckit hembränt senaste 12 månaderna.

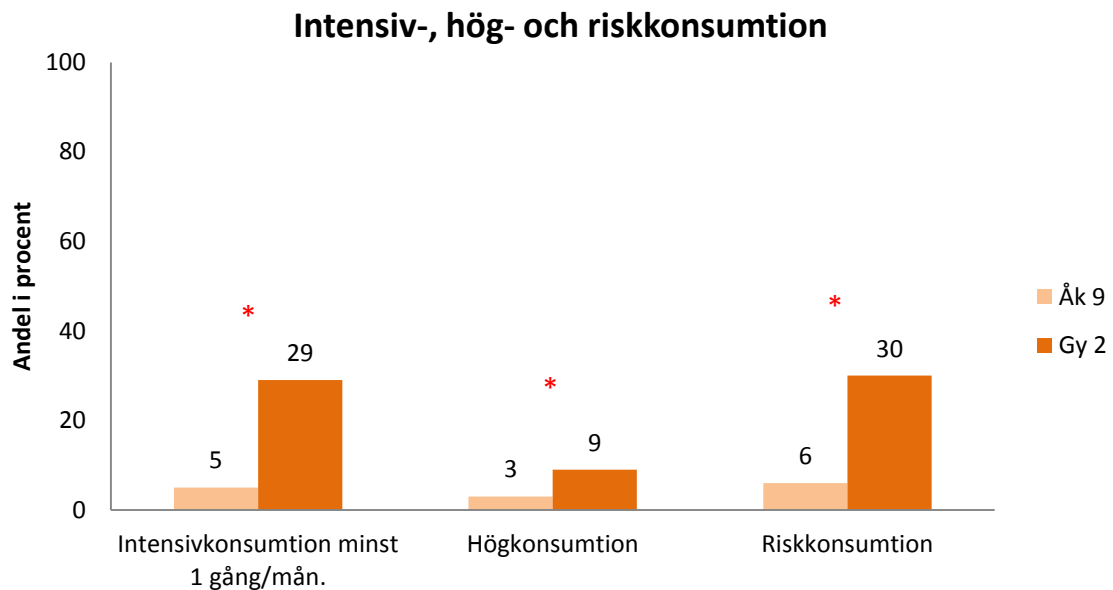
Intensiv-, hög- och riskkonsumenter

Även vad gäller intensiv-, hög- och riskkonsumtion bland eleverna syns, liksom i länet, en nedåtgående trend. *Intensivkonsumtion* av alkohol mäts i enkäten genom frågan *hur ofta eleverna, under de senaste 12 månaderna, vid ett och samma tillfälle druckit alkohol motsvarande minst fyra stora burkar starköl/starkcider eller 25 cl sprit eller en helflaska vin eller sex burkar folköl*. Andelen som intensivkonsumerar alkohol en gång per månad eller oftare har halverats i årskurs 9 och även minskat i gymnasiets andra år sedan mätningen år 2012. Med *högkonsumtion* av alkohol avses en *konsumtion av minst 9 standardglas⁶ för flickor eller minst 14 standardglas för pojkar per vecka*. I år 2 på gymnasiet har andelen högkonsumenter minskat sedan mätningen år 2012 och i årskurs 9 är andelen högkonsumenter oförändrad.

Som *riskkonsumenter* räknas de elever som uppger *högkonsumtion* och/eller som *intensivkonsumerar alkohol minst en gång per månad* (se definitioner ovan). Andelen riskkonsumenter har minskat sedan år 2012, från 11 procent till 6 procent i årskurs 9 och från 38 procent till 30 procent i gymnasiets år 2.

⁵ Med blanddryck avses starkcider, alkoholisk eller liknande.

⁶ Ett standardglas innehåller 12 gram alkohol (ex. 4 cl starksprit, 12cl vin eller 33 cl starköl)

Figur 7. Andelen (%) för intensiv-, hög- samt riskkonsumtion. Uppdelat efter årskurs.

Anskaffning av alkohol

På frågan om varifrån alkoholen kom från början senaste gången eleverna drack alkohol uppger eleverna, i båda årskurserna, att alkoholen främst kom från *Systembolaget* samt att den kom från *affär eller liknande*. I årskurs 9 uppger även en stor andel av eleverna att de inte vet varifrån alkoholen kom.

Eleverna ombeds också svara på i enkäten hur de fick tag på olika typer av drycker senaste gången de drack dem. Folköl samt alkohol från *Systembolaget* uppger eleverna i båda årskurserna att de främst får tag på från *pojke-/flickvän, kompis eller kompis syskon* följt av från *annan vuxen (langare) som köpte ut*. Pojkar i gymnasiet år 2 uppger även att de har köpt folköl själva.

Alkohol från föräldrar/vårdnadshavare

I årskurs 9 uppger 2 procent och i andra året på gymnasiet 3 procent att de fått tag på folköl från *egna föräldrar/vårdnadshavare med lov*. Andelen som uppger att de fått tag på alkohol från *Systembolaget från egna föräldrar/vårdnadshavare med lov* är 3 procent i årskurs 9 samt 9 procent i år 2 på gymnasiet.

I enkäten ställs frågan om eleverna under de senaste 12 månaderna har blivit bjudna på alkohol av sina föräldrar/vårdnadshavare. Andelen som uppger att de har blivit bjudna har minskat i årskurs 9 sedan år 2012, från 26 procent till 20 procent, och andelen i andra året på gymnasiet som har blivit bjudna är 39 procent. I länet i stort har andelen sjunkit även i gymnasiet år 2 och i kommunen syns en tendens till minskning, men den är inte säkerställd.

Konsekvenser av alkoholbruk

Enkäten innehåller frågor som rör risktagande i samband med alkoholkonsumtion där eleverna får uppge om de under de senaste 12 månaderna råkat ut för en rad händelser i samband med att de druckit alkohol. Nedan redovisas de vanligaste alkoholrelaterade problem som elever i de båda årskurserna i Östersunds kommun uppgav i undersökningen år 2015:

- råkat i gräl
- tappat pengar eller andra värdesaker
- förstört saker eller kläder
- råkat ut för olycka/skadats

I årskurs 9 är även några av de vanligaste riskbeteendena i samband med alkoholkonsumtion att ha fått problem med förhållandet till föräldrar och vänner samt att ha åkt moped, bil eller annat motorfordon med berusad förare. I gymnasiets andra år uppger eleverna även att de har haft sex som de ångrat dagen efter samt att de har råkat i slagsmål.

Skillnad syns mellan pojkar och flickor, främst i år 2 på gymnasiet, avseende vilken typ av problem de uppger att de råkat ut för i samband med alkoholkonsumtion. Pojkar uppger i högre grad än flickor att de varit inblandade i slagsmål och blivit utsatta för våld, medan flickor i högre utsträckning rapporterar att de fått problem med relationer vänner, har tappat pengar/värdesaker, förstört saker eller kläder samt att de haft sex som de ångrat dagen efter.

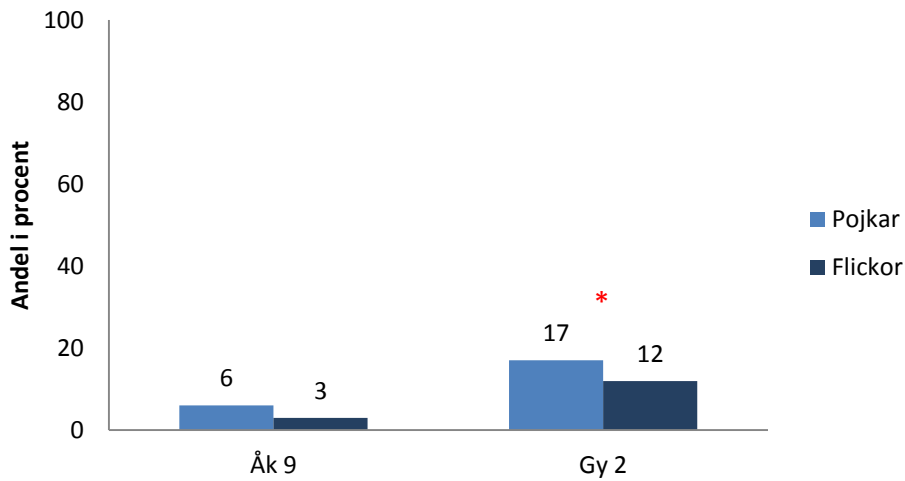
Narkotika, sniffning/boffning, läkemedel, dopning och spel

Narkotika

I årskurs 9 uppger 19 procent att de någon gång *under de senaste 12 månaderna har blivit erbjudna att prova eller köpa narkotika*. Motsvarande andel i gymnasiet år 2 är 32 procent. Ingen skillnad syns mellan pojkar och flickor i någon av årskurserna, men flickor i gymnasiet år 2 uppger i högre utsträckning än tidigare att de har blivit erbjudna narkotika. Andelen elever i årskurs 9 som uppger svarsalternativet *Ja* på frågan om de någon gång har *haft lust att prova narkotika* är 11 procent och 12 procent uppger alternativet *Tveksam*. I gymnasiets andra år är motsvarande andelar 17 procent respektive 16 procent.

Andelen elever som uppger att de *har använt narkotika någon gång* i årskurs 9 är i stort oförändrad sedan senaste mätningen, dock syns en tendens till minskning bland pojkarna. I gymnasiet år 2 syns heller ingen signifikant förändring över tid, men pojkar uppger i högre utsträckning än flickor i denna årskurs att de någon gång har använt narkotika.

Använt narkotika någon gång

Figur 8. Andelen (%) elever som uppger att de använt narkotika någon gång. Uppdelat efter årskurs och kön.

I årskurs 9 uppger 4 procent att de har använt narkotika *under de senaste 12 månaderna* och 2 procent *under de senaste 30 dagarna*. Bland elever i år 2 på gymnasiet är motsvarande andelar 10 procent samt 2 procent.

Av de elever i årskurs 9 i länet i stort som uppger att de har provat narkotika någon gång har 50 procent Östersund som sin skolkommun och i gymnasiets andra år är motsvarande andel 80 procent.

Narkotikatyp, frekvens och anskaffning

Bland de elever som någon gång provat narkotika uppger de flesta att de har använt hasch, följt av marijuana och spice eller liknande rökmixar. Andra slag av narkotika som eleverna uppger att de har använt är amfetamin (10 personer), kokain (9 personer), ecstasy (8 personer) samt LSD, psykedeliska svampar eller andra hallucinogener (5 personer).

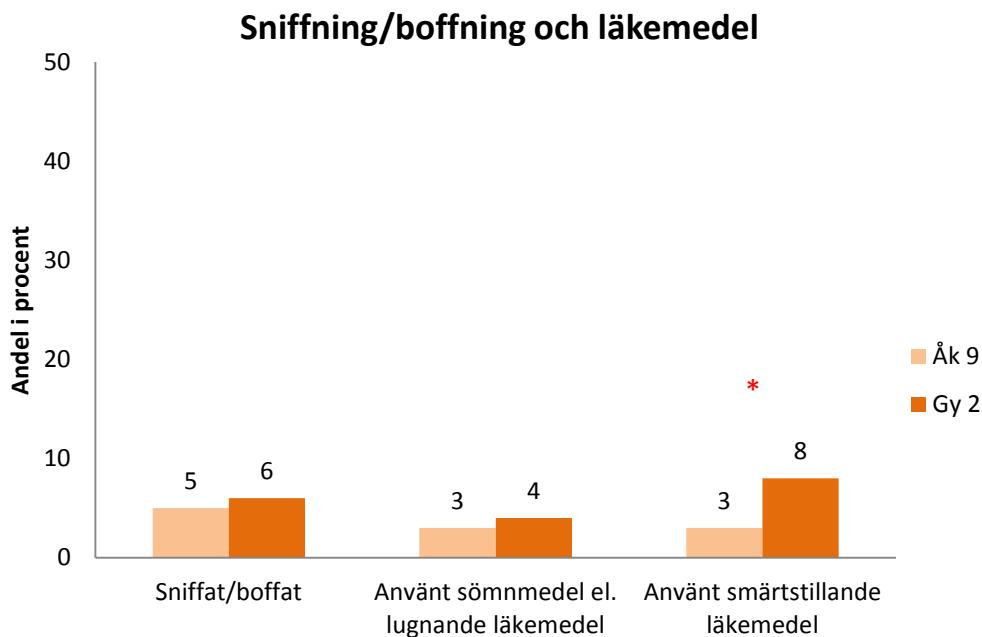
Andelen elever som uppger att de har *använt så kallade nätdroger/designerdroger någon gång* har halverats sedan mätningen år 2012 och är nu 2 procent i både årskurs 9 och år 2 på gymnasiet. Den nätdrog som använts i störst utsträckning är spice eller liknande rökmixar. Av de elever i länet som i denna undersökning uppger att de någon gång använt så kallade nätdroger/designerdroger återfinns majoriteten i Östersunds kommun.

Vanligaste sättet att få tag på narkotika är för elever i båda årskurserna från *kompis eller pojk-/flickvän*, följt av från *annan, t.ex. langare* samt från *bekant*.

Sniffning/boffning, läkemedel och dopning

Andelen elever som uppger att de *har sniffat/boffat någon gång* har minskat i båda årskurserna sedan år 2012. I gymnasiets andra år uppger en högre andel pojkar än flickor att de har sniffat/boffat. Det vanligaste preparatet som elever *i länet* uppger att de har använt vid sniffning/boffning är bensin, lim och toaspray.

Nedan presenteras, uppdelat på årskurs, andel elever som har *sniffat/boffat någon gång, använt receptbelagda sömnmedel eller lugnande läkemedel utan läkarordination någon gång* samt andel elever som *någon gång har använt receptbelagda smärtstillande medel utan läkarordination*.

Figur 9. Andel (%) elever som uppger att de har sniffat/boffat, andel som har använt receptbelagda sömnmedel eller lugnande läkemedel samt andel som har använt receptbelagda smärtstillande medel. Uppdelat efter årskurs.

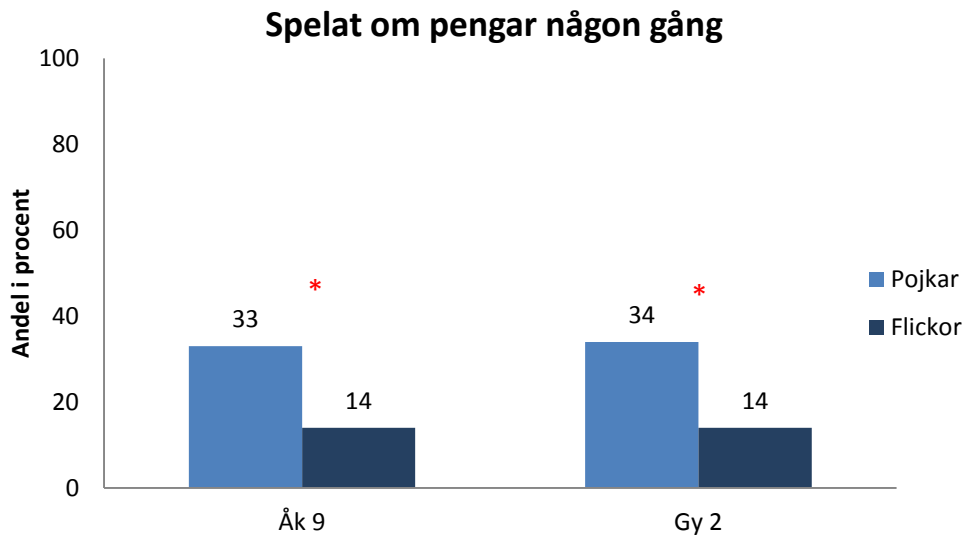
En fråga ställs även i enkäten om eleverna *någon gång har använt läkemedel tillsammans med alkohol i berusningssyfte*. Andelen som uppger detta är 3 procent i årskurs 9 och 5 procent i gymnasiets år 2.

Sedan år 2014 efterfrågas ifall eleverna *någon gång har använt viktminskningspreparat (t.ex. bantningspiller, fettförbränningstabletter) utan läkarordination* med i enkäten. I årskurs 9 är andelen som uppger att de har använt denna typ av preparat 1 procent och i andra året på gymnasiets år 2 är andelen 4 procent.

Totalt *i länet*, i de båda årskurserna tillsammans, uppger 11 elever (7 pojkar och 4 flickor) att de någon gång har använt androgena anabola steroider (AAS).

Spel om pengar

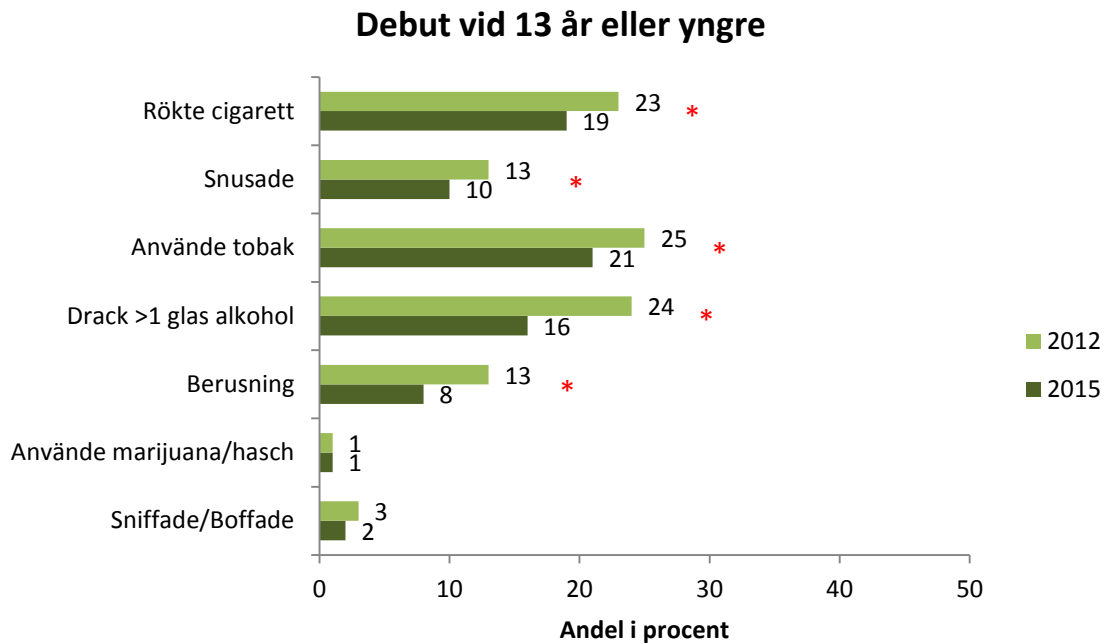
I år 2 på gymnasiet har andelen elever som *har spelat om pengar någon gång* minskat bland pojkar sedan år 2012, men andelen pojkar som spelar om pengar är fortfarande betydligt högre än andelen flickor. Denna skillnad finns även i årskurs 9 och i denna årskurs har andelen flickor som spelat om pengar minskat sedan föregående mätning medan det finns en tendens till ökning av andelen pojkar. Även i jämförelse med pojkar i årskurs 9 i länet i stort uppger en högre andel av pojkarna i Östersunds kommun att de spelat om pengar någon gång.

Figur 10. Andel (%) elever som uppger att de har spelat om pengar någon gång. Årskurs 9 samt gymnasiet år 2. Uppdelat efter kön.

Debutålder och tillgänglighet

Andelen elever, i båda årskurserna sammanslagna, som uppger att de *debuterat med olika droger vid 13 års ålder eller yngre* har minskat, förutom vid användning av hasch/marijuana och för sniffning/boffning där andelarna är oförändrade sedan förra mätningen. Särskilt markant är minskningen av andelen elever som har druckit minst ett glas alkohol vid 13 års ålder eller yngre. Tidig debut av snusning är lägre i kommunen än i länet i stort.

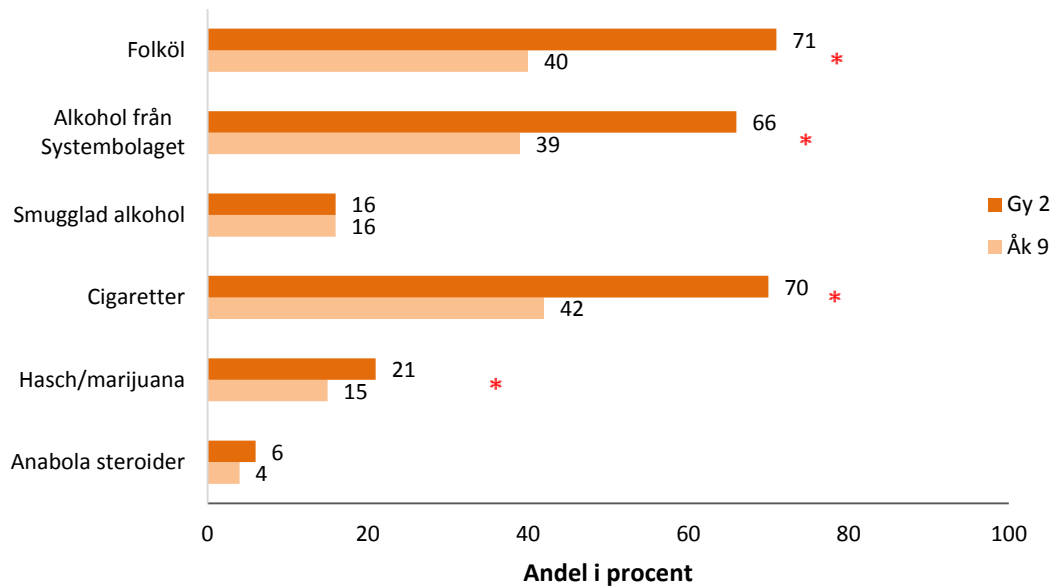

Figur 11. Andel (%) som uppger att de debuterat vid 13 år eller yngre. Båda årskurserna sammanslagna. Uppdelat efter år. (n=1 192)

Skillnad syns mellan pojkar och flickor vad gäller debut av snus samt debut av marijuana/hasch där en större andel pojkar än flickor uppger att de debuterat vid 13 års ålder eller yngre.

I figur 12 redovisas andel elever, för årskurs 9 respektive år 2 på gymnasiet, som uppger att de kan få tag på olika typer av droger inom 24 timmar. Elever i gymnasiets andra år rapporterar en högre tillgänglighet än vad elever i årskurs 9 gör, förutom när det gäller smugglad alkohol och anabola steroider. I gymnasiet år 2 uppger en lägre andel av eleverna än vid mätningen år 2012 att de kan få tag på alkohol från Systembolaget inom 24 timmar. I övrigt syns inga signifikanta skillnader över tid vad gäller tillgängligheten. I årskurs 9 uppger en högre andel av eleverna i Östersunds kommun än i samma årskurs i länet i stort att de kan få tag på hasch/marijuana inom 24 timmar.

Tillgänglighet inom 24 timmar

Figur 12. Andel (%) som kan få tag på olika typer av droger inom 24 timmar. Uppdelat efter årskurs.

I båda årskurserna uppger flickor i högre utsträckning än pojkar att de kan få tag på alkohol från Systembolaget samt cigaretter. I år 2 på gymnasiet rapporterar däremot pojkar i högre utsträckning än flickor att de kan få tag på folköl, smugglad alkohol, hasch/marijuana samt anabola steroider.

Riskuppfattning och attityder

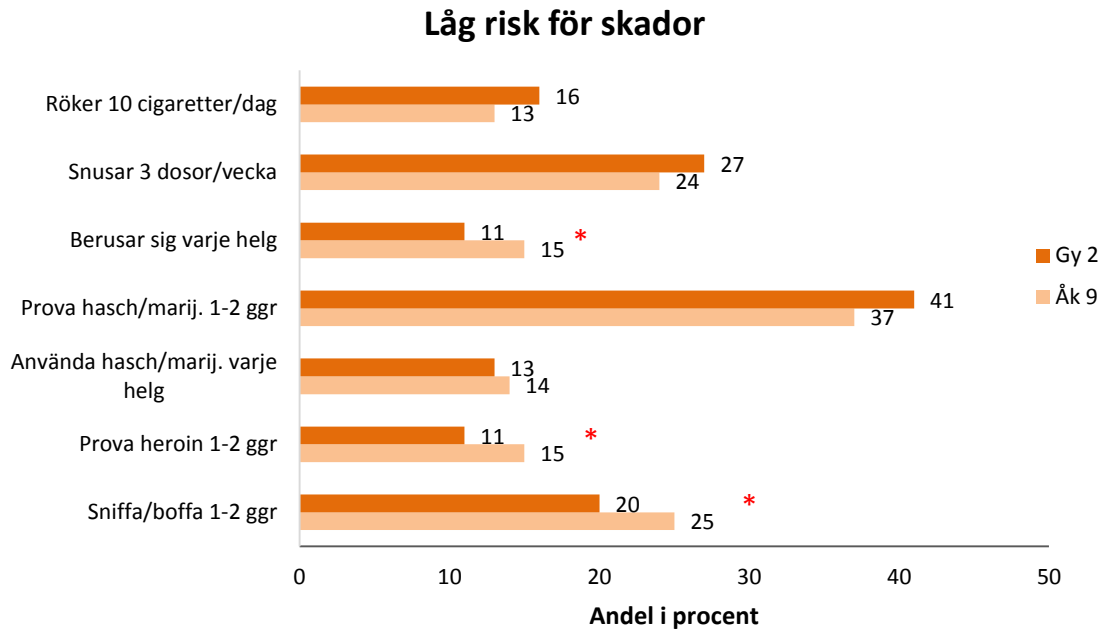
Elevernas riskuppfattning

I enkäten ställs frågor om elevernas riskuppfattning där de får ange *hur stor risk de tror att det är att människor skadar sig själva, fysiskt eller på annat sätt, om de:*

- röker 10 cigaretter eller mer per dag
- snusar 3 dosor (ca 75 prillor) per vecka
- berusar sig på alkohol varje helg
- provar marijuana eller hasch 1-2 gånger
- använder marijuana eller hasch varje helg
- provar heroin 1-2 gånger
- provar att sniffa/boffa 1-2 gånger

I texten som följer används begreppet *låg risk*, vilket innefattar de elever som har uppgett svarsalternativen *ingen risk* eller *liten risk*. Eleverna kunde även ange svarsalternativen *måttlig risk* och *stor risk*, men dessa redovisas ej här.

I figur 13 redovisas andelen elever som har uppgett *låg risk* gällande de beteenden som listats ovan.

Figur 13. Andel (%) elever som skattar *låg risk* att människor skadar sig själva, fysiskt eller på annat sätt genom att använda de olika drogerna. Uppdelat efter årskurs.

Lägst skattar eleverna risken att *prova hasch och marijuana 1-2 gånger* och riskuppfattningen är särskilt låg bland pojkar i Östersunds kommun, i båda årskurserna, där 45 procent uppger *låg risk*. Skillnad mellan pojkar och flickor syns även i riskuppfattning gällande att använda hasch/marijuana varje helg, snusning och berusning där pojkar skattar risken lägre än vad flickor gör.

I stort är riskuppfattningen bland eleverna oförändrad sedan mätningen år 2012. Dock skattar elever i årskurs 9 en högre risk än tidigare att *röka cigaretter* samt att *prova heroin* och en lägre risk än tidigare att *prova hasch/marijuana 1-2 gånger*. En minskad riskuppfattning kring hasch/marijuana syns även bland flickor i gymnasiet år 2.

Genomgående vad gäller riskuppfattningen bland eleverna uppger 9 procent i årskurs 9 samt 8 procent i andra året på gymnasiet alternativet *vet ej*, vilket bör beaktas. Detta gäller främst riskuppfattningen kring sniffning/boffning, heroin och snus.

Elevernas uppfattning om föräldrars/vårdnadshavares attityder

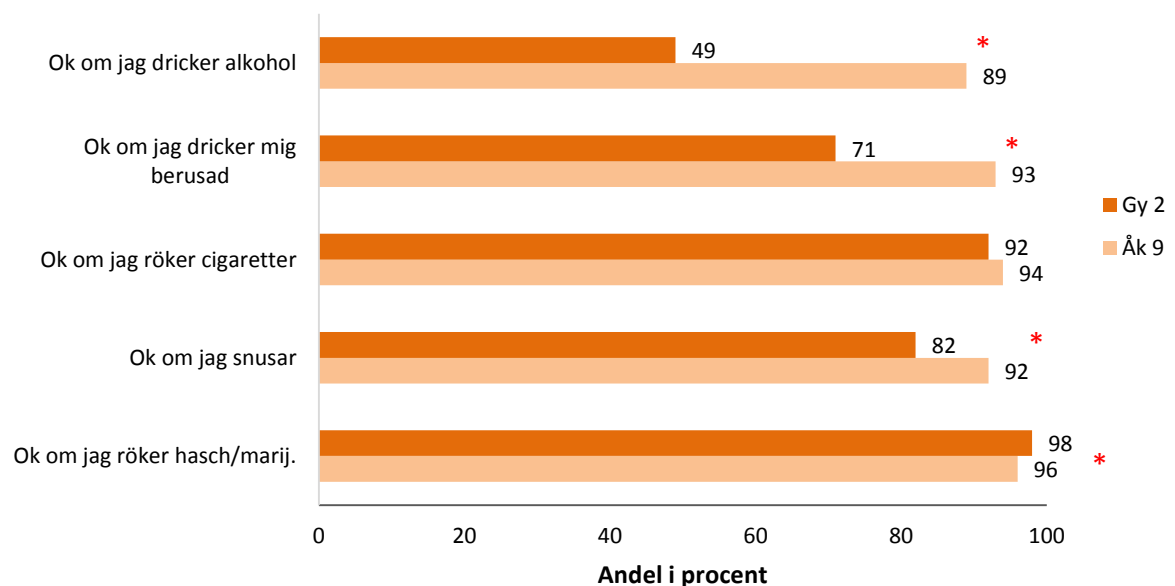
I enkäten ingår ett avsnitt där eleverna får ta ställning till hur väl följande påståenden stämmer in på deras föräldrars/vårdnadshavares attityd. *För mina föräldrar är det okej om jag:*

- *dricker alkohol*
- *röker hasch/marijuana*
- *röker cigaretter*
- *snusar*
- *dricker mig berusad*

I texten som följer används begreppet *stämmer dåligt*, vilket innefattar de elever som har uppgett svarsalternativen *stämmer mycket dåligt* och *stämmer ganska dåligt*. Eleverna kunde även ange svarsalternativen *stämmer mycket bra* eller *stämmer ganska bra*, men dessa redovisas ej här.

I figur 14 redovisas andelen elever som har uppgett *stämmer dåligt* på påståendena som listats ovan.

Andel som uppger att påståendena stämmer dåligt

Figur 14. Andel (%) elever som uppger att påståendena om föräldrars/vårdnadshavares attityd stämmer dåligt. Uppdelat efter årskurs.

På påståendet att det *för mina föräldrar/vårdnadshavare är okej att jag dricker alkohol* har andelen elever som uppger att detta *stämmer dåligt* ökat sedan mätningen år 2012, i båda årskurserna. Elever i år 2 på gymnasiet skattar även en mer restriktiv inställning från sina föräldrar/vårdnadshavare än tidigare vad gäller påståendet att det är *okej att jag dricker mig berusad*.

Angående uppfattningen om föräldrars/vårdnadshavares inställning till att eleverna brukar tobak syns ingen tydlig förändring över tid. När det kommer till snusning syns dock en skillnad mellan pojkar och flickor, i båda årskurserna, där pojkar uppger en mer tillåtande attityd från föräldrar/vårdnadshavare än vad flickor gör. I årskurs 9 skattar pojkar även en mer tillåtande föräldraattityd än vad flickor gör vad gäller berusning och att röka hasch/marijuana.

Mest restriktiv inställning hos föräldrar/vårdnadshavare skattar eleverna liksom vid mätningen år 2012 för påståendet om det är *okej att jag röker hasch/marijuana*.

Eleverna får även uppge ifall deras föräldrar/vårdnadshavare *vet vilka kompisar de umgås med* och om de *vet var de är på fredags- och lördagskvällar*. I årskurs 9 har andelen som anger att föräldrar/vårdnadshavare vet vilka *alla* eller *de flesta* kompisar är ökat sedan år 2012, från 86 procent till 92 procent år 2015. Flickor uppger i något högre utsträckning än vad pojkar gör att föräldrar/vårdnadshavare har denna vetskap. Drygt 90 procent av eleverna, i båda årskurserna, uppger att deras föräldrar/vårdnadshavare vet var de är på fredags- och lördagskvällar.

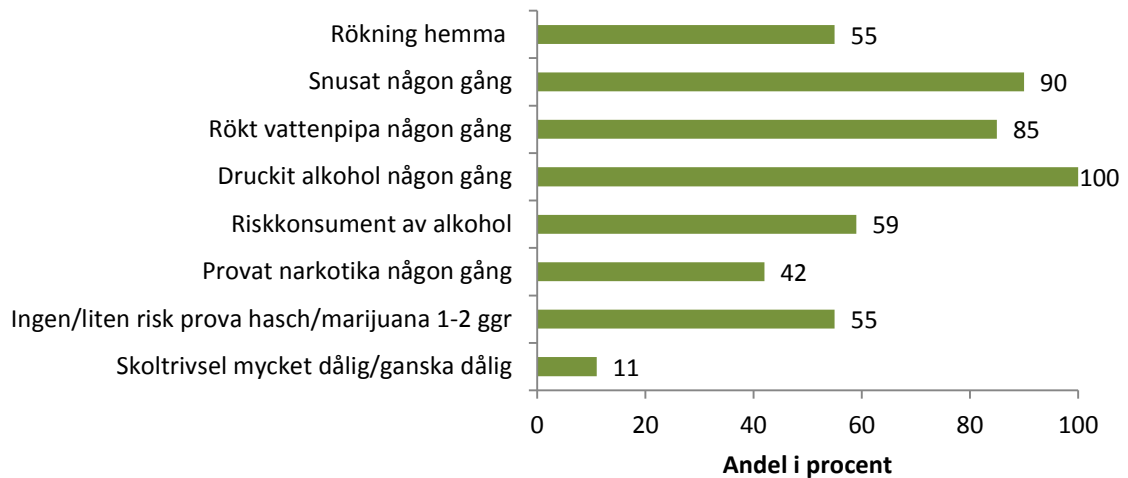
Samband och riskfaktorer – i länet

Enligt Folkhälsomyndigheten (Folkhälsomyndigheten, 2015) visar data på tydliga samband mellan riskbruk av alkohol, cannabisanvändning, tobaksbruk och riskabla spelvanor. Dessa samband tyder på att det ofta också är samma grupper som har flera olika beroendeframkallande levnadsvanor, vilket bör beaktas när förebyggande och hälsofrämjande arbete planeras.

Även i denna enkätundersökning syns, på länsnivå, samband mellan olika droger och i detta avsnitt presenteras ett antal riskfaktorer som kan antas vara gemensamma för flera av de beroendeskapande levnadsvanorna. Viktigt att framhålla är att dessa inte är orsakssamband, vilket betyder att det inte går att säga vilken av faktorerna som orsakar vilken, utan endast att det finns ett samband dem emellan. De riskfaktorer som redovisas är frekvent rökning, tidig alkoholdebut, narkotikaerfarenhet, skolk samt föräldrar/vårdnadshavares bjudvanor.

I figur 15 presenteras den grupp elever, i båda årskurserna sammanslagna, som uppger att de *röker varje dag/nästan varje dag* (123 elever). Denna grupp utmärker sig mot övriga elever med en högre förekomst på en rad faktorer i undersökningen.

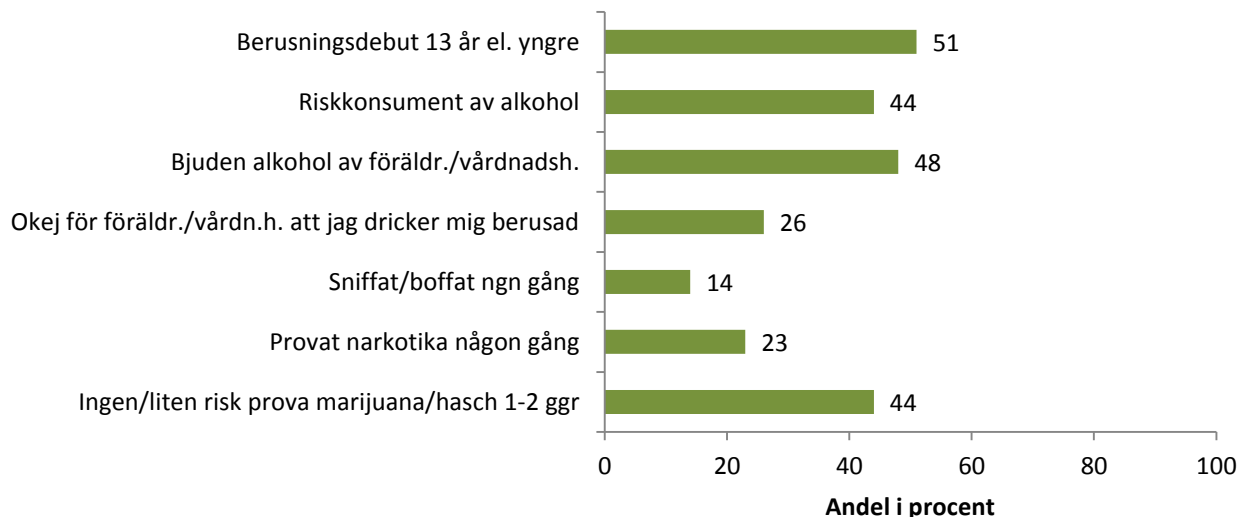
Röker varje/nästan varje dag

Figur 15. Samband mellan frekvent rökning och andra faktorer i undersökningen (n=123 elever).

Bland de elever som har svarat att de någon gång har druckit alkohol finns ett flertal skillnader mellan de elever som uppger att de har debuterat med *minst ett glas alkohol vid 13 års ålder* och de elever som debuterat senare. I figur 16 redovisas andelar för elever med *tidig alkoholdebut* (332 elever i båda årskurserna).

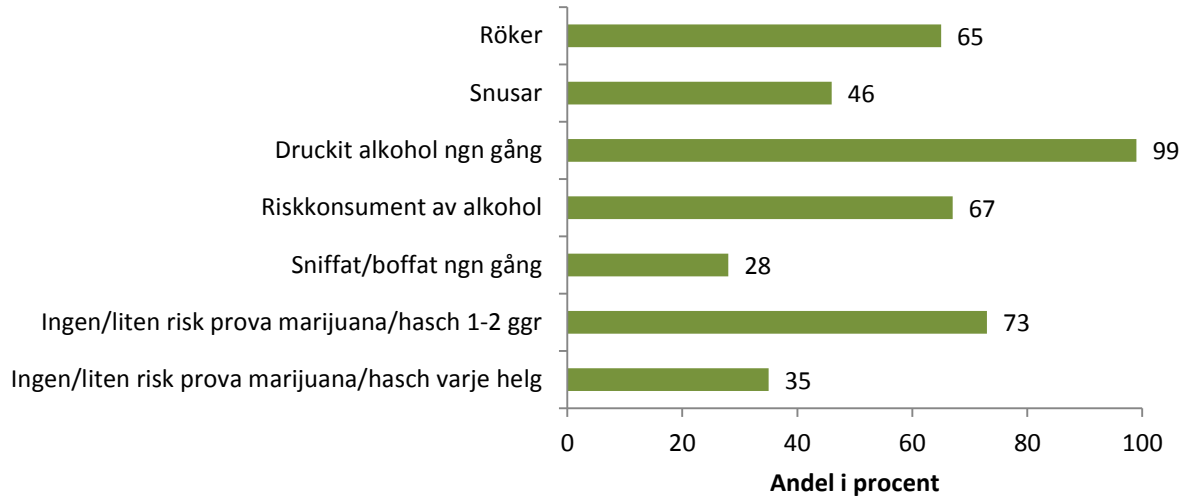
Tidig alkoholdebut - 13 år eller yngre

Figur 16. Samband mellan tidig alkoholdebut och andra faktorer i undersökningen (n=332 elever).

Gruppen elever, i båda årskurserna, som uppger att de någon gång har provat narkotika utmärker sig också genom högre förekomst än övriga elever på en rad faktorer i undersökningen. I figur 17 presenteras andelar för de elever som har *provat narkotika någon gång* (167 elever).

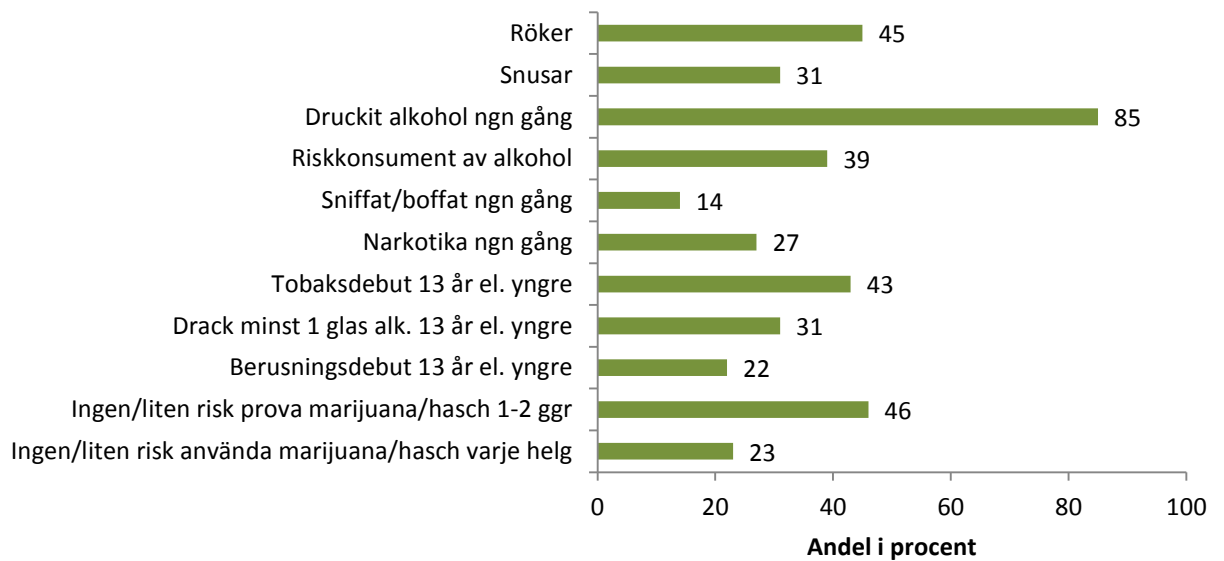
Använt narkotika någon gång

Figur 17. Samband mellan narkotikaerfarenhet och andra faktorer i undersökningen (n=167 elever).

Andelen elever som skolkar minst 1 gång per månad har minskat sedan tidigare mätningar. Detta är dock fortfarande en grupp som uppger en hög andel vad gäller olika riskbeteenden jämfört med övriga elever. I figur 18 presenteras andelar för de elever, i båda årskurserna, som skolkar minst 1 gång per månad (175 elever).

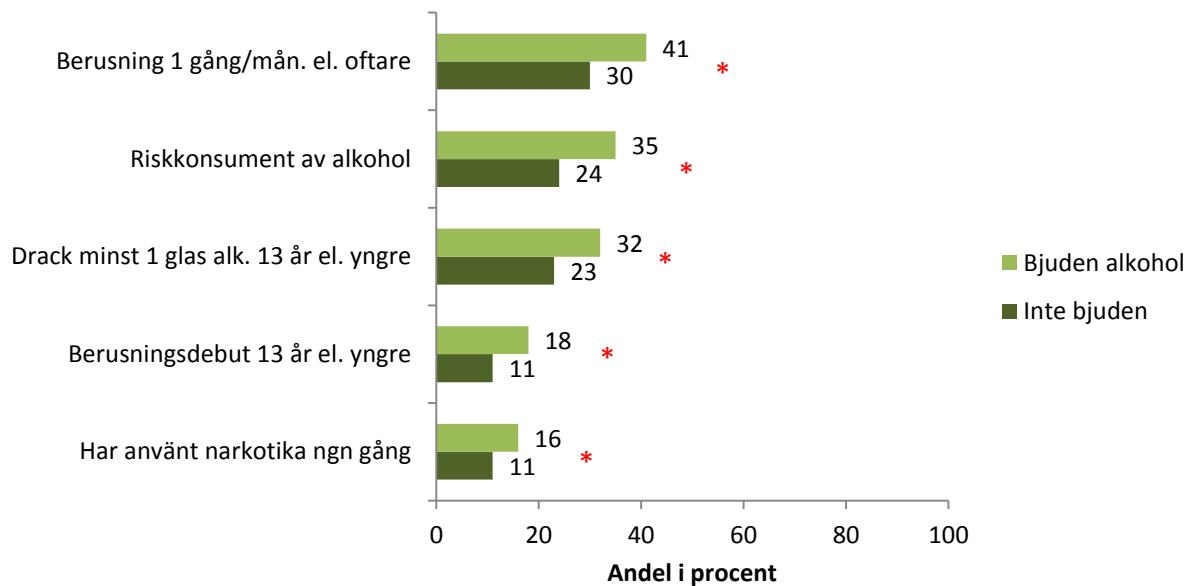
Skolkar minst 1 gång/månad

Figur 18. Samband mellan skolk och andra faktorer i undersökningen (n=175 elever).

I resultatet från enkätundersökningen syns även samband mellan droganvändande och förhållanden i hemmet. Ett sådant samband är att ha blivit bjuden på alkohol av föräldrar/vårdnadshavare kopplat till den egna alkoholkonsumtionen. I figur 19 redovisas andelar för de elever, i båda årskurserna sammanslagna, som uppger att de har druckit alkohol någon gång uppdelat efter om de har *blivit bjudna på alkohol av sina föräldrar/vårdnadshavare under de senaste 12 månaderna* eller inte.

Bjuden på alkohol av föräldrar/vårdnadshavare senaste 12 mån

Figur 19. Skillnader i alkoholkonsumtion mellan de elever som uppger att de blivit bjudna på alkohol av föräldrar/vårdnadshavare senaste 12 månaderna och de elever som inte har blivit bjudna. (Bjudna n=495 elever, Inte bjudna n=756 elever)

Sammanfattande diskussion

Rapporten baseras på resultat från enkätundersökningen *Skolelevers drogvanor 2015* och redovisar ett nuläge samt förändring över tid av drogvanor i årskurs 9 samt år 2 på gymnasiet i Östersunds kommun. Totalt bearbetades 498 enkäter i årskurs 9 och 694 enkäter i gymnasiets år 2. Syftet med rapporten är att ge underlag för prioriteringar och beslut gällande förebyggande åtgärder inom ANDT-området samt ett underlag för uppföljning i det förebyggande och främjande arbete som bedrivs. Vidare är ett syfte att belysa skillnader mellan olika grupper för att långsiktigt bidra till ett underlag som främjar en jämlik hälsa.

Resultatet visar att en positiv utveckling har skett inom ett flertal områden vad gäller drogvanor i Östersunds kommun sedan föregående mätning år 2012. Användningen av alkohol har minskat, en lägre andel elever i båda årskurserna uppger att de någon gång har sniffat/boffat och en lägre andel uppger också att de har debuterat tidigt med olika droger.

Minskad alkoholkonsumtion

Den tydligaste positiva trenden finns vad gäller alkohol, där andel konsumenter, alkoholmängd och andel riskkonsumenter minskat, en trend som också syns i länet och i riket. Eleverna i årskurs 9 och i år 2 på gymnasiet i Östersunds kommun skattar i denna undersökning en mer restriktiv inställning från sina föräldrar/vårdnadshavare än vid tidigare mätningar vad gäller alkohol. I årskurs 9 uppger eleverna även att deras föräldrar/vårdnadshavare i högre utsträckning än tidigare vet vilka vänner eleverna umgås med. Positivt är också att andelen elever i årskurs 9 som uppger att de blivit bjudna på alkohol av sina föräldrar/vårdnadshavare har minskat. Dock uppger fortfarande var femte elev i årskurs 9 och mer än var tredje elev i gymnasiets år 2 att de har blivit bjudna, vilket bör betonas då det i länsresultatet finns ett samband mellan att ha blivit bjuden på alkohol av föräldrar/vårdnadshavare och en högre alkoholkonsumtion och tidigare debut av alkohol.

CAN presenterar ett antal tänkbara orsaker till den i riket nedåtgående trenden när det kommer till alkohol. Orsaker som nämns är att umgänge bland unga idag i större utsträckning sker via nätet, att det finns en pågående hälsotrend i samhället, att det sker en mer effektiv föräldrakontroll än tidigare, att drogförebyggande insatser har effekt samt att andelen ungdomar med bakgrund i icke-alkoholkultur har ökat (Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, 2015).

Samtidigt som flera förbättringar har skett i kommunen finns fortfarande behov av att arbeta långsiktigt med följande områden:

Fortsatta tobaksförebyggande insatser

Andelen rökare är oförändrad i de båda årskurserna, men andelen flickor som snusar i år 2 på gymnasiet har minskat sedan år 2012. Andelen snusare är också lägre i kommunen än i länet i stort. Dock uppger eleverna, och då särskilt pojkar, en låg riskuppfattning när det kommer till snus jämfört med andra droger. Eleverna uppger även en hög tillgänglighet av cigaretter. Resultatet på länsnivå visar på ett samband mellan frekvent rökning och förekomst av att ha provat andra droger. Detta sammantaget visar på vikten av fortsatta tobaksförebyggande insatser. En stor andel av eleverna uppger också att de vill sluta med

tobak, främst rökning, nu eller i framtiden, vilket visar på behovet av en tillgänglig tobaksavvänjning.

Narkotika - tillgänglighetsbegränsande insatser och förstärkta kunskaper

I kommunen är andelen elever som uppger att de någon gång har använt narkotika är oförändrad sedan mätningen år 2012 och när det kommer till så kallade nätdroger/designerdroger uppger en minskad andel av eleverna att de använt denna typ av droger någon gång. Dock är det en betydande andel av eleverna, i båda årskurserna, i Östersunds kommun som uppger att de har blivit erbjudna att prova eller köpa narkotika under det senaste året. I årskurs 9 uppger eleverna i kommunen en högre andel än i länet vad gäller tillgänglighet av hasch/marijuana. Sammantaget visar detta att narkotika finns tillgängligt för eleverna i Östersunds kommun, men att tillgänglighet och användande inte nödvändigtvis behöver följas åt. Samtidigt har majoriteten av de elever i länet som uppger att de har använt narkotika och/eller nätdroger någon gång Östersund som sin skolkommun. Att ha använt narkotika någon gång uppvisar i länsresultatet samband med en högre förekomst av bland annat tobak- och alkoholanvändning. Vad gäller riskuppfattning bedömer fortsatt en stor andel av eleverna risken med att använda hasch/marijuana som låg och pojkar i kommunen har den lägsta riskuppfattningen i länet. Viktiga insatsområden bör därmed fortsatt vara tillgänglighetsbegränsning, att arbeta kunskapshöjande samt att stärka elever att avstå från att prova narkotika.

Sammanfattningsvis visar resultatet av drogvaneundersökningen att droger finns tillgängliga och används bland skolelever i Östersunds kommun. Resultatet visar också att det finns skillnader i användande av droger över tid samt utifrån kön och ålder. Annan forskning där socioekonomiska faktorer studerats i relation till drogvänor visar ingen entydig bild. Det finns dock indikation på att socioekonomiska skillnader föreligger, men att dessa inte verkar etableras förrän under gymnasietiden (Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, 2014). I CANs rapport visade resultaten att bland elever i år 2 på gymnasiet i skolor med en större andel högutbildade föräldrar tenderar den genomsnittliga alkoholkonsumtionen, andelen intensivkonsumenter av alkohol, förekomsten av alkoholrelaterade problem och andelen dagligrökare att vara lägre.

Statens beredning för medicinsk och social utvärdering (SBU) har i en utvärdering av metoder för att förebygga missbruket av alkohol, droger och spel hos barn och unga presenterat ett antal slutsatser. En slutsats är att så kallade multimodala projekt, det vill säga projekt där många aktörer i samverkan agerar lokalt med ett gemensamt mål där flera tillgänglighetsbegränsande insatser ingår, kan leda till en minskad alkoholkonsumtion hos unga (Statens beredning för medicinsk och social utvärdering, 2015). Beredningen betonar även att kunskapsluckor inom området behöver fyllas och att forskning med fler utvärderande studier behöver genomföras. Detta talar för att utvärderingar av de drogförebyggande insatser som genomförs i länet bör vara ett prioriterat område framåt. Slutligen är ett helhetsperspektiv kring barn och unga i det drogförebyggande arbetet av största vikt där en rad olika faktorer behöver beaktas. Områden som lyfts från den länsgemensamma analysgruppen att ta hänsyn till är hur skolsituationen ser ut, hur hälsan är i stort, självkänsla och självförtroende, tillgång till drogfria arenor, fritidsmöjligheter samt föräldrar/vårdnadshavares roll.

Referenser

- Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning. (2014). *Skolelevs drogvanor 2014. Rapport nr 146*. Stockholm.
- Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning. (den 20 01 2015). Hämtat från <http://www.can.se/contentassets/869df62a38bc4465a3e8b7b66649e35d/2015-07-02-skol-almedalen-2015.pdf>
- Folkhälsomyndigheten. (den 15 12 2015). Hämtat från <http://www.folkhalsomyndigheten.se/amnesomraden/andts/samband-mellan-alkohol-narkotika-tobak-och-spel/>
- Statens beredning för medicinsk och social utvärdering. (2015). *Att förebygga missbruk av alkohol, droger och spel hos barn och unga. Rapport 243*. Hämtat från www.sbu.se/243
- Tobaksfakta. (den 02 12 2015). Hämtat från www.tobaksfakta.org

Bilaga 1

Analys, tolkning och begränsningar

Rapporten redovisar resultatet för elever i årskurs 9 samt år 2 på gymnasiet som har Östersund som skolkommun, vilket innebär att resultaten även baseras på svar från elever som är folkbokförda i annan kommun men som går i skola i Östersunds kommun.

Då Östersunds kommun utgör en stor del av det totala antalet elever i länet (49 procent i årskurs 9 och 77 procent i gymnasiet år 2) är resultatet för kommunen i denna undersökning i många fall det samma eller väldigt nära resultatet för länet i stort. Jämförelser med länet förekommer dock i denna rapport, särskilt där kommunens resultat avviker från länets.

Huvudsakligen presenteras resultatet från undersökningen år 2015, men även jämförelser med tidigare mätningar redovisas. Resultatet presenteras i stor utsträckning uppdelade efter kön men även för totala gruppen elever i respektive årskurs. De skillnader som är statistiskt säkerställda (signifikanta) markeras med en asterisk (*).

I de flesta figurer redovisas andelar i procent beräknade på totalmaterialet, det vill säga samtliga elever i respektive grupp. I dessa fall redovisas inga bastal för procentberäkningarna, utan antalet elever framgår i tabell A. Då procentberäkningarna endast avser en begränsad del av eleverna redovisas detta och i stor utsträckning även antalet individer som den aktuella andelen motsvarar. I vissa fall avser procentberäkningarna ytterst få individer och dessa figurer/tabeller ska tolkas med försiktighet då varje individ utgör en stor andel och därmed får stort genomslag. CAN har en metodologisk gräns om 50 individer, vilket innebär att inga beräkningar görs på grupper med bastal under 50 individer eftersom resultatet då kan bli missvisande. Denna gräns har tillämpats i denna rapport.

Redovisningen avser samtliga elever som skulle ha besvarat respektive fråga. Detta innebär att andelen som hoppat över en fråga, *ej svar*, också ingår i totalen. Alla data redovisas avrundade till hela procenttal och på grund av detta kan det förekomma att de sammanslagna andelarna över- eller understiger 100 procent.

Enkäten innehåller känsliga frågor och det finns därmed risk för att eleverna medvetet eller omedvetet underrapporterar sin konsumtion av olika droger. Även överrapportering kan förekomma och en möjlig orsak till detta kan vara leklust och att man vill imponera på kamrater. CAN genomför dock kontroller av datamaterialet för att hitta uppenbart undermåligt eller oseriöst ifyllda enkäter.